

te na povijesne i teološko-kulturne rasprave o njemu. Svime time ona pruža i korisnu informaciju o suvremenim istraživanjima o metodološkim i općenito kulturnim aspektima koji su se doticali i još uvijek se dotiču Matije Vlačića Ilirika.

Gianfranco Hofer

(s talijanskoga preveo Tullio Vorano)

Luka Ilić, *Milost, vjera i grijeh: teologija Matije Vlačića Ilirika*, Pula: ZN „Žakan Juri“, 2014., 145 str.

Nakon sveobuhvatnoga istraživačkog rada Luka Ilić je uz obimnu arhivsku građu objavio u izdanju Zavičajne naklade „Žakan Juri“ knjigu *Milost, vjera i grijeh: teologija Matije Vlačića Ilirika*. Formatom je to omalena, ali značajem velika knjiga za historiografiju, pogotovo onu protestantske misli na tlu Hrvatske i Europe.

U prvom poglavlju „Vlačićeva biografija“ (17-42) Ilić je predstavio Vlačićev život od rođenja preko studentskih dana do njegove smrti. Svakako je to bilo potrebno kako bi se shvatilo razdoblje u kojem je Vlačić postao protestant, a osim toga i krenuo u svoju profesionalnu karijeru. Razdoblje provedeno u Baselu, iako kratkotrajno, bilo je sasvim dovoljno da na Vlačića ostavi velik utjecaj na području promišljanja i razumijevanja reformacijskih ideja i ciljeva. Za života u Baselu i Tübingenu Vlačić je imao prilike upoznati velik krug osoba koje su mu na razne načine pomagale ili utjecale na cjelokupan njegov razvoj. Dolaskom u Wittenberg nekoliko je godina imao razdoblje mirnijega života i djelovanja, što je rezultiralo dovršetkom studija, upoznavanjem Martina Luthera, ali i ženidbom te zapošljavanjem na Wittenberškom sveučilištu.

Godine 1549. došlo je do velikih političko-religioznih promjena, koje su uvelike utjecale i na protestantsku struju u Njemačkoj, što je u konačnici nagnalo Vlačića na višegodišnja seljenja. Početak je toga puta bio odlazak u Magdeburg, što je bilo, pokazat će se, njegovo najplodnije razdoblje. Ondje je započeo rad na djelu *Magdeburške centurije*, dovršio *Katalog svjedoka istine* i predvodio grupu luterana koji su bili nezadovoljni kompromisima učinjenima s Katoličkom crkvom.

Nakon nekoliko ponuda Vlačić se odlučio za život i djelovanje u Jeni, što se po riječima autora ove knjige pokazalo pogrešnim jer su godine provedene u Jeni bile potpuna suprotnost životu u Magdeburgu. Posao osnivanja novoga teološkog fakulteta i sveučilišta, koji su mu ponudile weimarske vojvode, pokazao se prevelikom izazovom za Vlačića, dodatno opterećenoga i problemima prihvaćenosti u novoj sredini te visinom prihoda koje je dobivao. Konačni je rezultat toga bio razdor na tek utemeljenom sveučilištu, zbog čega je dobio otkaz i zabranu poučavanja na području Tiringije.

Dolaskom u Regensburg htio je osnovati teološki fakultet i prenijeti postojeću slavensku tiskaru iz Uracha, što mu u konačnici nije uspjelo. Za vrijeme boravka u Regensburgu objavio je dva značajna djela: *Raspravu o istočnom grijehu i slobodnoj volji* te *Ključ Svetoga pisma*. Tijekom 1567. tri se puta selio: u Antwerpen, Frankfurt na Majni te naposljetku u Strasbourg, gdje je napisao posljednje veliko djelo *Glosa Novoga zavjeta*. Međutim, za strazburške su ga epizode djelovanja teolozi optužili za krivovjerje, što ga je dovelo u situaciju da se morao braniti pismima i raspravama na okruglim stolovima. Iako se u posljednjoj fazi života i djelovanja Vlačić s obitelji smjestio u Frankfurt na Majni, većinu je vremena putovao po Njemačkoj kako bi sprao ljagu bačenu na nj.

Drugo poglavlje, „Vlačićeva teologija u kontekstu 16. stoljeća“ (43-73), Ilić je započeo pojašnjavanjem Vlačićeve teologije u kontekstu događaja 16. st., pogotovo vezanih uz reformaciju. Naime, Vlačić je bitno oblikovanje svoje ličnosti kao privatne i profesionalne osobe doživio već za studentskih dana u Wittenbergu. Osim toga, često je vodio unutarnje borbe s pitanjem grijeha i kasnije se vraćao toj temi u profesionalnom životu. Nadalje, Ilić je predstavio, ali i propitao prijevore koji su se javili u vrijeme Vlačićeva profesionalnoga djelovanja. Ti su prijevori bili važni u Vlačićevu djelovanju jer su, izravno ili neizravno, utjecali na nj te ga ujedno i oblikovali u njegovim promišljanjima.

Adijaforistički je prijevora nastao u godinama nakon 1547., kada je protestantska vojska izgubila bitku protiv carske kod Mühlberga na Labi. Ponajprije je nastao zbog Melanchthonova pristajanja uza zakone Svetoga Rimskog Carstva, uz tzv. Augsburški i Leipziški interim. Odredbe tih interima govorile su o tome da se u Protestantsku crkvu ponovno uvedu neki običaji i obredi Rimske crkve. Dok su katolici ta pitanja smatrali adijaforama, sporednim pitanjima, a Melanchthon ih prihvatio, Matija Vlačić i

Gallus su se tome usprotivili, uz preporuke propovjednicima da ne pristaju uz odredbe papista. Nedugo zatim izbio je i majoristički prijepor, nazvan po propovjedniku i profesoru Georgu Majoru (jednom od potpisnika Leipziškoga interima), koji je u središte svojih rasprava stavljao čovjekovu volju, ali i naglašavao važnost kršćanskih dobrih djela. Uz to je napadao Vlačića jer je bio stranac i nije imao crkvenu službu. Naravno, Vlačić nije ostao ravnodušan i suprotstavio mu je svoja promišljanja. Ne uspjevši dovršiti prethodnu teološku raspravu, Vlačić je bio primoran ući u sljedeću: ovoga se puta suprotstavljao promišljanjima čovjeka kojega je osobno poznao i poštivao, nürnberškoga reformatora Andreasa Osiandera, koji je potaknuo raspravu o nauku opravdanja vjerom. Između 1553. i 1559. vodio je prijepor sa šleskim plemićem Kasparom von Schwenckfeldom na temu uloge Biblije i propovijedane riječi. U međuvremenu je između švicarskih reformiranih crkava i luterana izbio prijepor oko sakramenata, a sve zbog stajališta o nauku o Euharistiji (Večeri Gospodnjoj). Iako je sinergistički prijepor izbio tek 1550-ih godina, temelji su za nj nastali nekoliko desetljeća ranije, kad je najprije Luther iznio svoje stajalište o nauku da samo vjera spašava. Tome je Melanchthon suprotstavio svoja promišljanja jer se nije slagao s osnovom toga učenja. Rasprava se rasplamsala krajem 1550-ih, a dovršena je na teološkoj razini tek u obliku javne tribine. Naposljetku je izbio i prijepor koji se u svoj „raskoši“ očitovao na raspravi u Weimaru, gdje su svjetovne vlasti pokušale razriješiti spor između Vlačića i Strigela. Za razliku od svih prijašnjih prijepora, ta su dva diskutanta međusobno suprotstavljali sva svoja promišljanja, s naglaskom na grijeh, vodeći raspravu na latinskom jeziku.

Trećim, ujedno i posljednjim, poglavljem „Poimanje grijeha u teologiji Matije Vlačića“ (74-107) Ilić je pokušao proučavanjem građe pojasniti razumijevanje i definiciju iskonskoga grijeha kako ga je Matija Vlačić promišljao. Osim toga, pružio je i pojašnjenja njegovih poimanja ljudske naravi, slobodne volje i praiskonskoga zla. Autor je spomenuo i filozofski utjecaj na Matiju Vlačića kako bi se u potpunosti shvatilo njegov slijed misli. Nadalje, Ilić smatra da Vlačićovo poimanje grijeha treba promatrati u kontekstu onoga vremena (pogotovo u kontekstu rasprava koje je vodio tijekom 1550-ih), ali i humanističke podloge u obrazovanju. U početnim godinama obrazovanja poučavali su ga Egnazio, Simon Grynaeus, Grbac (Garbitius) i Melanchthon, a oni su bili zainteresirani za dijalektiku i Aristotelove metode logike i

retorike. Kako je nastavljao školovanje, tako je njegova teološka misao dobivala nove poticaje i od drugih.

Izrazito bogat popis literature pružen na kraju knjige, uz brojne korištene izvore, dokazuje da je autor nastojao bogato potkrijepiti svaku pojednostavljenu tematiku, čineći ovo djelo nezaobilaznim stručnim štivom za sve istraživače života i djela Matije Vlačića Ilirika, jednoga od najpoznatijih protestantskih teologa uopće.

Luka Tidić

Pavle Merkù, *Nomi di persone e luoghi nei registri medioevali del Capitolo di San Giusto in Trieste*, Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia, vol. XV, Trieste: Deputazione di Storia Patria per la Venezia Giulia, 2013., 543 str.

S obzirom na tužnu vijest da je Pavle Merkù preminuo u listopadu 2014. u 88. godini života, knjiga *Nomi di persone e luoghi nei registri medioevali del Capitolo di San Giusto in Trieste (Imena ljudi i mjesta u srednjovjekovnim registrima Kaptola sv. Justa u Trstu)*, objavljena u siječnju 2013., posljednje je tiskano monografsko ostvarenje proizišlo iz znalačkoga pera toga znamenitoga slovenskoga akademika, ne samo plodnoga lingvиста, dijalektologa i onomastičara, nego i vrsnoga skladatelja, etnomuzikologa i glazbenoga pedagoga. Merkù je knjigu posvetio dugogodišnjem učitelju i prijatelju, monsinjoru Luigiju Parentinu, nekadašnjem ravnatelju Kaptolskoga arhiva sv. Justa u Trstu.

U tom vrlo vrijednom i opsežnom izdanju od ukupno 543 stranice popisani su onimi iz sedam srednjovjekovnih registara tršćanskoga Kaptolskog arhiva. Popisani se registri odnose na 14. stoljeće (točnije, na razdoblje od 1307. do 1406.), „stoljeće koje je najbogatije svjedočanstvima svake vrste o stanovnicima grada u kasnom srednjem vijeku“, kako u predgovoru ističe sam Merkù. Navedeni registri nude popise pokopanih na grobljima katedrale sv. Justa i crkvama koje su izravno ovisile o katedrali. Uz Kaptolski arhiv, Merkù je istražio i gradivo arhiva Ecclesia Sanctorum Martyrum, koje se čuva u Državnom arhivu u Trstu, gdje su očuvani mnogi ugovori o iznajmljivanju zemljišta u Trstu ili njegovoj najbližoj okolici.